

Torenklanken

De zaal liep al vroeg vol bij de algemene ledenvergadering van afgelopen 23 maart 2023.

FOTO FRANS KOELEMEEJER

OPEN MONUMENTENDAG 9 SEPTEMBER 2023

door Lucie Koelemeijer

De landelijke Open Monumentendag wordt dit jaar voor de 36e keer georganiseerd. In het hele land zijn diverse comités en gemeenten bezig om aan de hand van het thema Levend Erfgoed de talrijke monumenten in Nederland onder de aandacht van een groter publiek te brengen. Ook het Wormer Comité is weer actief.

Na het succes van het afgelopen jaar, waarin jong en oud bij de activiteiten betrokken werd, komt het ook dit jaar met een uitgebreid programma. Op 9 september zal Groos weer volop bruisen van diverse activiteiten. Nieuwsgierig geworden? Op blz. 3 vindt u een overzicht van het programma van die dag.

Op de laatste ledenvergadering werd door Mathilde Kors, archivaris van het Waterlands Archief in Purmerend, een lezing gegeven onder andere over Piet Grandiek, die als dwangarbeider te werk werd gesteld in Duitsland. Zij zocht het een en ander uit. Het resulteerde in een verhaal dat we in deze editie van Torenklanken afdrucken voor die leden die de vergadering gemist hebben.

Ook een terugblik op de Algemene Ledenvergadering kan niet ontbreken.

Wij wensen u veel leesplezier en graag tot ziens op Open Monumentendag!

'As je mee gane ken je naggeres ket hewwe'. <

Archiefoto's

Met enige regelmaat wordt ons Genootschap benaderd met vragen over huizen, gebouwen, personen en foto's. Uiteraard zoeken wij dan een en ander uit of verwijzen naar het Waterlands Archief, het archief van de gemeente Zaanstad of de website www.wormerlander.nl. Op verzoek van het Univé-kantoor aan Dorpsstraat 81 in Wormer hebben we een aantal foto's beschikbaar gesteld die afkomstig waren uit de genoemde archieven. Bedoeling was een foto op groot formaat aan te brengen op een van de wanden van het verbouwde kantoor. Het resultaat ziet u hier: een prachtige foto van de eerste Zaanbrug eind negentiende begin twintigste eeuw.

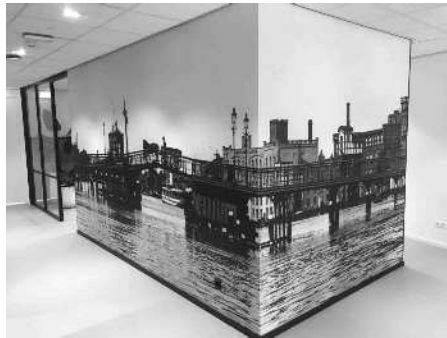

Foto van de eerste Zaanbrug als wanddecoratie in het Univé-kantoor. FOTO FRANS KOELEMEEIJER

Slot Loevestein met v.l.n.r.: Albert Stol, Henk Wijngaards, Frans Koelemeijer en Lucie Koelemeijer. FOTO BEZOEKER

Bezoek aan landelijke ontmoetingsdag

Op 19 april hield de landelijke organisatie van Open Monumentendagen workshops in Slot Loevestein voor de plaatselijke teams die zich bezighouden met de invulling van de Open Monumentendag.

Ons team, bestaande uit Albert Stol, Frans Koelemeijer, Lucie Koelemeijer en Henk Wijngaards, bezocht het mooie historische Slot Loevestein aan de uitgestrekte uiterwaarden aan de Waal. Er werden drie workshops aangeboden: 'Training, samen op zoek naar nieuwe vrijwilligers', 'Jongeren werven en betrekken' en 'Sociale media'. Verder kon men terecht bij het e-learning-platform voor vrijwilligers en liefhebbers van erfgoed en vragen stellen bij het kenniscentrum immaterieel erfgoed. We bezochten de workshop 'Jongeren werven en betrekken' om meer te weten te komen over hoe jong bloed in een organisatie, die vooral uit ouderen bestaat, te krijgen. Het belangrijkste wat we hebben geleerd, is om onze eigen organisatie zo in te richten dat er structuur en continuïteit wordt aangeboden aan jonge vrijwilligers die zich willen inzetten voor onze organisatie en hoe we dat dan doen. Een bezoek aan Slot Loevestein is zeker de moeite waard.

OPEN MONUMENTENDAG: 'LEVEND VERLEDEN'

Programma

Datum: Zaterdag 9 september 2023
Plaats: Groos, Dorpsstraat 206, Wormer
Tijd: van 10.00 tot 18.00 uur

- 10.00 uur:** Opening door de voorzitter van het Historisch Genootschap Wormer.
- 11.00 uur:** Presentatie en verkoop van het boek 'Levend verleden', een uitgave vol foto's aan de hand van diverse thema's uit het Wormer verleden.
- 12.00-13.00 uur:** In de theaterzaal van de Kaasfabriek: lezing over de beschuitbakkerijen door Peter Tange.
- 14.00-15.00 uur:** In de theaterzaal van de Kaasfabriek: lezing over het Wormer- en Jisperveld door Ron van 't Veer.
- 17.00 uur:** Afsluitend buffet. Hiervoor dient u zich van tevoren op te geven. (Zie hieronder.)

Gedurende de hele dag draait een slideshow met de afbeeldingen uit het boek *Levend Verleden*. Tevens worden films vertoond over de palingvisserij van Saft en Wormer 700 Jaar Tolvrij van Minke en Thom Ammeraal.

Deelname aan buffet Open Monumentendag

Wanneer u deel wilt nemen aan het buffet op Open Monumentendag moet u van tevoren reserveren en betalen onder vermelding van uw naam, het aantal personen en zo mogelijk toevoeging van uw e-mailadres.

Aanvangstijd: 17.00 uur

Plaats: Groos, Dorpsstraat 206, Wormer

Kosten € 20,- per persoon (drinkjes niet inbegrepen).

Reserveren en betalen vooraf op bankrekeningnummer:
IBAN NL43 RABO 0114 5401 78 onder vermelding van 'reservering buffet'.

Tot 1 september kunt u zich opgeven.

IMPRESSIE ALGEMENE LEDENVERGADERING

23 MAART 2023 door Frans Koelemeijer

Al vroeg liep de Stoomhal vol op donderdagavond 23 maart j.l. Een goed plaatsje bemachtigen voor de film *Wormer 700 Jaar Tolvrij*, door ons bestuurslid Albert Stol samengesteld uit beelden, die door Minke en Thom Ammeraal in 1981 zijn gemaakt van de feestweek. Voor vele aanwezigen een feest van herkenning, want wie was daar niet bij of had daar niet actief aan deelgenomen?

Een maand later is de film nogmaals vertoond in Torenerf en ook daar was het van 'oh en ah'.

'700 jaar tolvrij'? vroeg daar een van de aanwezigen. Er werd toch ook toch tolgheven op de Zaanbrug die pas werd opgeheven in de Tweede Wereldoorlog? Een rake opmerking.

Uiteraard waren er de nodige stukken zoals het Jaarverslag 2022 van de secretaris en het financieel verslag 2022 van de penningmeester die aan de vergadering moesten worden voorgelegd. Deze konden

op algemene instemming van de aanwezige leden rekenen. Ook het voorstel om de contributie met ingang van 1 januari 2024 te verhogen tot € 20,- per jaar kon de goedkeuring van de aanwezige leden verkrijgen.

Na de diverse huishoudelijke zaken hield Mathilde Kors van het Waterlands Archief uit Purmerend een interessante lezing over twee Wormers die in de Tweede Wereldoorlog een rol speelden in het verzet danwel de gevolgen ondervonden van de Duitse bezetting: Jan Kuijper, de oud badmeester van zwembad het Zwet, die het slachtoffer werd van zijn verzetsdaden en bij wiens monument op de Dorpsstraat nabij Baloe nog altijd tijdens de dodenherdenking op 4 mei wordt stilgestaan, en Piet Grandiek. Het verhaal van Jan Kuijper was voor een aantal aanwezigen wel bekend. Minder bekend waren de lotgevallen van Piet Grandiek. Daarom nemen we het verhaal van Grandiek zoals dat door Mathilde Kors werd verteld, integraal op in deze aflevering van Torenklanken. Al met al was het een ouderwets drukke ledenvergadering.

Links: Albert Stol introduceert de film *700 Jaar Tolvrij*. Boven: Mathilde Kors.

FOTO'S FRANS KOELEMEEJER EN HISTORISCH GENOOTSCHAP WORMER (GEDENKSTEEN)

OPGEDRAGEN AAN
ONZE GEVALLEN KAMERAAD
JAN KUIJPER
GEB. 29 OKT. 1907 OVERL. 29 NOV. 1944
RAAD VAN VERZET
„ZAANSTREEK”

PIET GRANDIEK, DWANGARBEIDER IN DUITSLAND

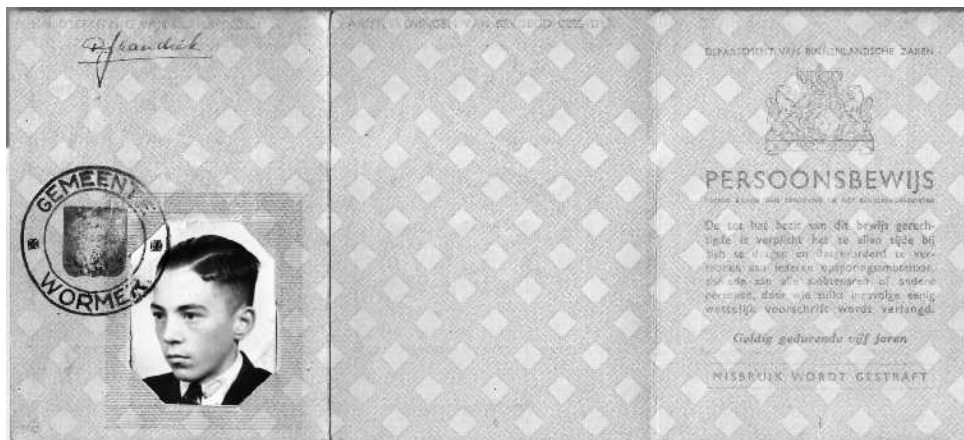
door Mathilde Kors | beeld Waterlands Archief

Piet Grandiek bij de barak waar hij verbleef in Grafenstaden, Duitsland. Hier deelde hij één kamer met zestien andere dwangarbeiders.

Piet Grandiek werd op negentienjarige leeftijd als dwangarbeider naar Duitsland gestuurd. Een ingrijpende episode in zijn leven volgde. Bijzonder is dat de brieven en briefkaarten die hij naar familie in Nederland schreef bewaard zijn gebleven, evenals de brieven die hij van het thuisfront ontving. Samen met foto's, persoonsbewijzen en een sigarettendoosje door een Tsjechische mededwangarbeider begraven, vormen

deze het persoonsarchief van Piet Grandiek. Dit archief is zo waardevol omdat van de oorlog vaak alleen overheidsdocumenten bewaard zijn gebleven. Het gaat daarin meestal om regelgeving, procedures, aantallen en soms namen. Wat de oorlog voor de mensen zelf betekende vind je meestal niet terug. In de correspondentie van Piet Grandiek komt dat juist wel naar voren. >

Persoonsbewijs van Piet Grandiek, melkslijtersknecht (doorgestreept 'loopjongen papierfabriek'), afgegeven 1 augustus 1941.

Arbeitseinsatz

Een fenomeen waar vele mannen tijdens de Tweede Wereldoorlog in door Duitsland bezet gebied mee te maken kregen was de Arbeitseinsatz, de gedwongen tewerkstelling voor de Duitsers. Er was namelijk in Duitsland een grote behoefte aan arbeidskrachten omdat de Duitse oorlogsindustrie op volle toeren draaide en bijna alle Duitse mannen het leger in moesten. Ook voor bijvoorbeeld de bouw van de Atlantikwall in Nederland waren arbeiders nodig.

Aanvankelijk probeerde de bezetter vrijwilligers te ronselen, maar toen dat bij lange na niet voldoende mensen opleverde ging men over tot dwang. Zo moesten eind februari 1942 alle werklozen zich melden. Bovendien gingen Duitse commissies bedrijven langs om 'overtollige' arbeidskrachten op te sporen om ze naar Duitsland te sturen. Als gevolg hiervan vertrokken bijvoorbeeld op 29 juni 1942 de eerste veertien werknemers van papierfabriek Van Gelder naar Duitsland, in de herfst nog eens

dertig. Een aantal anderen nam ontslag en dook onder. Vanwege de toenemende vraag naar arbeidskrachten moesten 300.000 Nederlandse soldaten zich opnieuw melden. Ook alle mannen geboren in 1922 en 1923 werden opgeroepen, even later uitgebreid tot degenen die geboren waren in de jaren 1920-1924. Velen doken onder, maar anderen vreesden voor repercussies voor hun families en vertrokken toch maar naar Duitsland.

Het verhaal van Piet

De jonge Piet Grandiek had de eerste fase van de Arbeitseinsatz in 1942 kunnen ontlopen, maar juni 1943 moest ook hij richting Duitsland vertrekken. Piet (officieel Pieter Johannes) was namelijk geboren in 1924 als oudste zoon in het grote katholieke gezin van Hermanus Grandiek en Geertruida Ruijter uit Wormer. Vader Herman werkte als papiermaker bij Van Gelder. Ook Piet kwam als loopjongen bij Van Gelder terecht. In zijn *Ausweis*, het persoonsbewijs dat door de Duitsers verplicht werd gesteld voor iedereen boven de veertien jaar, werd dit in 1941 als zijn beroep vermeld.

In de agenda die zich tussen de papieren bevindt lezen we dat hij 25 augustus 1942 vertrok bij Van Gelder Zonen en de volgende dag begon bij zijn oom J. Grandiek, die melkboer was in Alkmaar. De reden voor de nieuwe baan was waarschijnlijk een poging om aan de tewerkstelling te ontkomen. Het mocht echter niet baten. Piet vertrok 8 juni 1943 met een hele lichter lotgenoten naar Duitsland. Vanuit Amsterdam reisde hij per trein via Utrecht, Nijmegen en Venlo naar Straatsburg. In het nabijgelegen Grafenstaden kwam hij te werken in een machinefabriek. Als hij net is aangekomen schrijft hij aan zijn familie: 'En nu zitten we in barakken. Met 16 man in één kamer: zes Hollanders en verder Fransen en Tsjechen. We moeten werken op een machinefabriek die locomotieven maakt'. 'Ik kom in de gieterij.

Daar wordt de gloeiende erts in vormen gegoten. 't Is er verschrikkelijk warm en een leven als een oordeel, er ligt wel een meter stof, en 't stinkt er naar carbid. Als ik daar kom mag ik me alle dagen wel verschonen.' De jongens en mannen probeerden er het beste van te maken. Zo werd zo goed en zo kwaad als het ging eind 1943 kerst gevierd. Voor het kerstfeest was zelfs een heel programma uitgetypt, met menu. (Zie blz. 8) Maart 1944 werd Piet overgeplaatst naar Rheinfelder, een plaats gelegen bij de Rijn, vlakbij de Zwitserse grens. Hier kreeg hij werk achter de smeltovens. Het was zwaar werk met vaak dagen van twaalf uur in ploegendienst, met één keer in de drie weken een zondag vrij. Gelukkig kreeg hij af en toe nog een pakketje uit Nederland binnen. De omstandigheden waren zwaar maar op wegvluchten of na verlof niet meer terugkeren stonden zware straffen. Piet schrijft bijvoorbeeld over 'een stuk of twintig' man, die daarom 'in de gevangenis terecht zijn gekomen. Dus die zijn slecht af, want daar is het niet zo erg lekker heb ik gehoord.' Van het huisfront ontving Piet regelmatig post. Hierin werd geschreven over gewone dingen, zoals rapportcijfers van zusjes, maar ook bijvoorbeeld over de schaarste. >

De slaapruijnte in de barak in Grafenstaden, Duitsland, 1943.

Piet kwam terecht in het geallieerde vluchtelingenkamp Les Verrières. Hij kreeg er voedsel, kleding en licht werk en voelde zich een vrij man.

Pas op 20 april 1945 kon hij een brief aan zijn familie met het verhaal over zijn ontsnapping meegeven aan iemand die naar Holland reisde. De brief was gericht aan tante Crescentia, een kloosterzuster die in al bevrijd Tilburg woonde.

Na zijn thuiskomst ging Piet weer bij zijn ouders in Wormer wonen en vond uiteindelijk een baan op het belastingkantoor in Purmerend. Na het overlijden van Piet in 1988 brachten familieleden het archief naar het Waterlands Archief. <

Briefkaart aan Piet Grandiek van zijn opgeluchte ouders over de bevrijding van Nederland en de ontdekking dat hij veilig en gezond in Zwitserland zit.

Wormer 31-5-45
Beste Piet.
Hoera wij zijn bevrijd en hebben
je weer gevonden! Wat een
geruststelling voor ons dat je met
januari al in Zwitserland bent en
gezond en weer netjes in de kleren
je brief heeft 26 dagen werk gehad
uit Tilburg van daar 9 dagen. Ik
hoop dat je thuis ben als de haard
op is in bestem ming aan komt. Ik
zal je nu gauw laten weten hoe
wij het maken. Alleen maar nog
spring levend maar wel honger
gehad maar dat is allemaal weer
over want brood van Broede knis
koekjes van de vlieghuizen vlesch
Chocolade we kunnen het bijna
niet beet en groeien al weer lekker.
Hier heeft in Wormer niets smaken
water gestaan wel in de Boven
Wieringer meer lokaal

De fabriek is leeg gestolen
door de Duitsers maar
we zijn weer aan 't opbouwen
van of sept. '44 niet meer
gewerkt en nu korte dagen
en pap toe. Nu Piet het
voornamelijk weet je me
weer en we wachten met
ongeduld op je thuis komst
Piet tot kijk. je gerust gesteld
H. Grandiek Vader en glorie
Dorp nr. 234 v. d. H. v. d. H.
In uitzicht van de wech met. Lokaal
Wormer N.H. Nederland.

BRIEF
NEDERLAND
5020
P. Grandiek
Camp de Travail
Les Verrières
Suisse
Zwitserland

SCHENKINGEN door de redactie

- Van Carel van der Linde, Zaandam, enige werken van Frans Room, waaronder een zeefdruk van de Bartelsluisomgeving.
- Van Anita Tock, Wormer, een boekje Veiligheidsvoorschriften voor Van Gelder Zonen N.V.
- Van Erna Rem-Toth, Krommenie, feestgidsen van mannenkoor Kunst na Arbeid (1906, 1910 en 1911).
- Van een anonieme schenker, een passe-partout voor 700 Jaar Wormer Tolvrij met vijf gedenkpenningen, een rijksdaalder van 1960, een gulden van 2001 en een verzameling dollarbiljetten ter waarde van 45 dollar.
- Van de Historische Vereniging Wormerveer een verzameling krantenknipsels.
- Van Leon Bakker het kwartetspel 'Wormer Kwartet' uitgegeven door Gymnastiekvereniging Kwiek m.m.v. gemeente Wormer met foto's van Loek Weenink.
- Van de Stichting Historisch Oostknollendam een aantal reproducties van pentekeningen, een omvangrijke verzameling krantenknipsels, een verjaardagskalender van Wormerland met veertien luchtfoto's in kleur, het eeuwboekje Nova Zembla Wormer 100 jaar, een verzameling rekeningen en ca. tweehonderd foto's.
- Via de heer W. Spijkerman, Wormer, van de Hengelaarsvereniging 'Onderling Genoegen' het Huishoudelijk Reglement vastgesteld op 15 mei 1936.
- Van Jopie Marsman, Assendelft, 'Kunst in de Zaanstreek vandaag', uitgave ter gelegenheid van de opening van 'Het Weefhuis' te Zaandijk, 'Vormtaal' uitgave van Van Gelder Zonen, 'Het heldenlied van Jan en Piet', een stripverhaal over jongens in oorlogstijd van Piet Worm, bonnen voor ziekeneieren uit 1919 en benzinebonnen van de heer Allan uit WO II, boekje met handtekeningen van Canadezen tijdens de bevrijding verzameld door Bep Allan en omvangrijke verzameling Ex Librisen.
- Van Aron Philippo, Wormer, het programma van de Jaarvergadering van de Nederlandse Bond van Christelijke Fabrieks- en Transportarbeiders te Wormer op 15 oktober 1947 ter gelegenheid van het 30-jarig bestaan, een afbeelding van het orgel in de Gereformeerde Kerk geplaatst in maart/april 1965 en een exemplaar van Waarheid en Recht, preken-serie, van 6 december 1952.
- Van H. de Wit, Wormer 'De groene Wijde Wormer', uitgave van het Platform Groene Wijde Wormer 2002, een aantal ansichtkaarten van Wormer waaronder enkele oude foto's.

Zeefdruk van de Bartelsluisomgeving door Frans Room. COLLECTIE HISTORISCH GENOOTSCHAP WORMER

Alle schenkers hartelijk dank. Geschonken foto's en dia's zullen door onze fotowerkgroep worden gescand en ingevoerd in de beeldbank van het Waterlands Archief en daarna in beheer worden overgedragen aan dit archief. De overige objecten zullen wij goed bewaren en eventueel gebruiken. <

AGENDA 2022/2023

- **Zaterdag 9 september 2023**
Open Monumentendag (zie programma op blz. 3)
Locatie: Groos, Dorpsstraat 206, Wormer
- **November 2023**
Genootschapsdag met presentatie Jaarboek 2023
Locatie wordt nader bekendgemaakt.

Gaat u verhuizen? Of heeft u een ander e-mailadres? Laat het ons weten!

Schriftelijk: Historisch Genootschap Wormer p/a De Lindeboom 22, 1531 PM Wormer. E-mail: secretaris@genootschapwormer.nl

---

COLOFON

Torenklanken is een kwartaaluitgave van het Historisch Genootschap Wormer.

Een lidmaatschap kost € 17,50 per jaar.

Redactie

Frans Koelemeijer (eindredactie), Lucie Koelemeijer, Jos Lap, Wietske van Soest (opmaak)

Redactieadres: Dorpsstraat 176, 1531 HR Wormer

E-mail: torenklanken@genootschapwormer.nl

Bestuur

Peter Roos, voorzitter

Arthur van Haarlem, secretaris

Marc van der Hout, penningmeester

Marc Grandiek

Nico Koelemeijer

Albert Stol

Jaarboek

Redactie: René van Maanen, Els Mak,

Nico Koelemeijer, Dick Pranger

E-mail: jaarboek@genootschapwormer.nl

Fotowerkgroep

Carla Koetsier, Rita van de Wiel,

Henk Wijngaards

Beschuifstorencommissie

Mart Daas, Frans Götz, Albert Stol

Commissie Open Monumentendag

Frans Koelemeijer, Lucie Koelemeijer, Albert Stol, Henk Wijngaards

Historisch Genootschap Wormer

De Lindeboom 22, 1531 PM Wormer, 075-8880279

Opgericht: 14 december 2005

KvK-nummer: 34242956

Rabobank: IBAN NL43 RABO 0114 5401 79

E-mail: secretaris@genootschapwormer.nl

Website: www.genootschapwormer.nl

Facebook: Historisch Genootschap Wormer

